

Р. О. Козленко

Ритуально зруйновані поховання античного часу в Нижньому Побужжів Нижньому Побужжі

итуальна традиція поховальної обрядності є індикатором, що відображує релігійно-світоглядні сприйняття потойбічного світу представників тих чи інших суспільності, етносу, археологічної культури. Пам'ять про пращурів, ставлення до залишків та місця їх упокоєння — це один із суттєвих показників духовного розвитку та цивілізованості як давніх людей, так і сучасних.

Під час археологічних досліджень різних у хронологічному пласті пам'яток Євразії дослідниками були виділені поховання з ознаками повторних вторгнень, що не переслідують грабжницькі цілі. До недавнього часу вивчення некрополів у Нижньому Побужжі не дозволяло надійно визначити подібний клас поховань серед загального масиву.

Проблема вивчення та інтерпретації зруйнованих із ритуальною метою поховань на некрополях різних епох на території Євразії останнім часом стала дуже актуальною. Їй було присвячено окрему низку дослідницьких робіт дисертаційного та монографічного характеру [1; 2; 3].

Серед окремих територій розповсюдження обряду знешкодження (термін запропоновано В. С. Фльоровим) слід виділити і регіон Нижнього Побужжя, де останніми роками під час розкопок некрополів він був простежений.

В 2011 р. під час відкриття та часткового дослідження могильників пізнього класичного-елліністичного [4, с. 343–345; 5, с. 149–164] та римського часу [6, с. 348–349] поряд з будівлею Миколаївського обласного краєзнавчого музею було виявлено 35 поховань, серед яких 25 відносяться до IV ст. до н. е., вірогідно поселення Миколаїв-6 [7, с. 77–78; 8, с. 64] та 10 — до I ст. н. е., які попередньо можна віднести до середньосарматської культури.

За результатами дослідження поховань на обох некрополях, незважаючи на хронологічний розрив, необхідно виділити в них дещо загальне, а саме характер пост-поховального обряду значної кількості могил класичного і римського періодів. Головним завданням цієї роботи є виділення специфічних рис обряду знешкодження похованих, які стосуються низки відкритих поховань.

Могильник поселення Миколаїв-6 («Олександрівський»)

Поховання № 2: пошкоджений заклад та складені в північно-західному кутку могили людські кістки.

Поховання № 3: пошкоджений заклад, на південь від поховання — скупчення кісток.

Поховання № 4: пошкоджений заклад, під яким відсутнє поховання.

Поховання № 7: у похованого відсутній череп, що, виходячи з характеру постпоховального обряду, можна було би пов'язати з повторним вторгненням в могилу,

@ Р. О. Козленко, 2016

однак поміж ребер у небіжчика — бронзовий наконечник стріли, який не дозволяє без сумніву припускати повторне вторгнення в поховання.

Поховання № 8: поряд з черепом похованого знаходився ніж, орієнтований по лінії Північ-Південь.

Поховання № 13, 17: «класичні» приклади обряду знешкодження — кістки перемішані на дні могили так, що не залишається жодного натяку на позу похованого. Показово, що в П-13 присутня нижня щелепа, але відсутній сам череп.

Поховання № 15: верхня частина скелета похованого пошкоджена.

Поховання № 16: біля черепа похованого лежав залізний ніж із кістяною ручкою, орієнтований за віссю Північ-Південь.

Поховання № 18, 19: будь-які людські залишки в них не знайдені, але дивним виглядає переміщення закладу (умовно П-19) з П-18 в сторону заходу. Під цим закладом (П-19) слідів поховання знайдено не було.

Поховання № 21: заклад, вірогідно, був потурбований в давнину. Під ним — не систематичне скупчення кісток, серед яких — череп із відбитою лицьовою частиною (вірогідно, навмисно, як показали подальші дослідження).

Поховання № 22: потурбований заклад, під ним — фрагменти людського черепа.

Поховання № 23: кістки перемішані та складені в західному кутку могили. В північній частині — розтроснений череп, біля якого лежав знову ж таки орієнтований по лінії Північ-Південь залізний ніж з кістяною ручкою.

Поховання № 25: майже відсутній скелет (окремі залишки), заклад каменів, які щільно прилягали один до одного, та, можливо, скріплених розчином.

Необхідно зазначити, що в багатьох похованнях, де простежується обряд знешкодження похованих, деякі речі не вилучені, що не дозволяє пов'язувати повторне вторгнення в могили з метою пограбування. А деякі потурбовані поховання заповнені каменями.

Розташовані біля черепів та орієнтовані за віссю Північ-Південь ножі, схоже, були направлені лезом у бік камери. Швидше за все, це поєднано з конкретним ритуалом, пов'язаним, можливо, з додатковими перепонами на шляху покійного до виходу з камери або остаточним очищенням (?) поховання. Схожі приклади відомі з розкопок Верхньо-Салтівського катакомбного могильника [9, с. 7]. Можливо, таке застосування ножів обумовлювалося їх наявністю в самій поховальній камері, і в цьому випадку вони розташовані саме біля черепів похованих.

Могильник біля МОКМ «Старофлотські казарми»

Поховання № 2, 2а: підбійна могила з широкою сходинкою із заходу (підбій — зі східної сторони). Глибина могили від рівня материка — 0,4 м, глибина — 0,2 м. Кістяк зберігся неповністю. В північній, неушкодженій частині могили, зафіксовані кістки ніг (гомілкові та стегнові), схрещені в гомілках (ліва на правій) та орієнтовані на північ (рис. 1: 1). Від іншої (південної) частини ями голінкові кістки затуляє камінь, поставлений на ребро. Зі східної частини, під каменем, збереглися кістки передпліччя та кисті правої руки з бронзовим переплетеним браслетом.

Під каменем, що затуляє голінкові кістки, — різкий спуск до ями округлої форми (глибиною 0,65 м), заповненої каменями (із закладу?). Шар в ямі неоднорідний, з фрагментами кераміки перших сторіч н. е. Яма з підбоям, глибиною 0,1–0,15 м. Товщина склепіння над підбоям — 0,3 м. На дні ями — великий камінь (1 × 0,6 × 0,08 м), з трьома, схоже неприродними заглибленнями (вівтар?), орієнтований за віссю Північний Схід — Південний Захід.

Під цим каменем: бусини, бронзова сережка, скупчення людських кісток, серед яких — нижня щелепа. На дні цієї конструкції, в південній стінці, знайдена ніша зі спуском під кутом 45°, глибиною підбоя 0,6 м та довжиною за віссю Північ-Південь — 1 м. В цьому похованні, в північній частині, окремо, на мішаному ґрунті, лежав череп, у якого практично відсутня ліва частина лицьової сторони. Окрім черепа, в камері нічого не було. Вхід до камери щільно заштампований глиною (товщина перегородки —

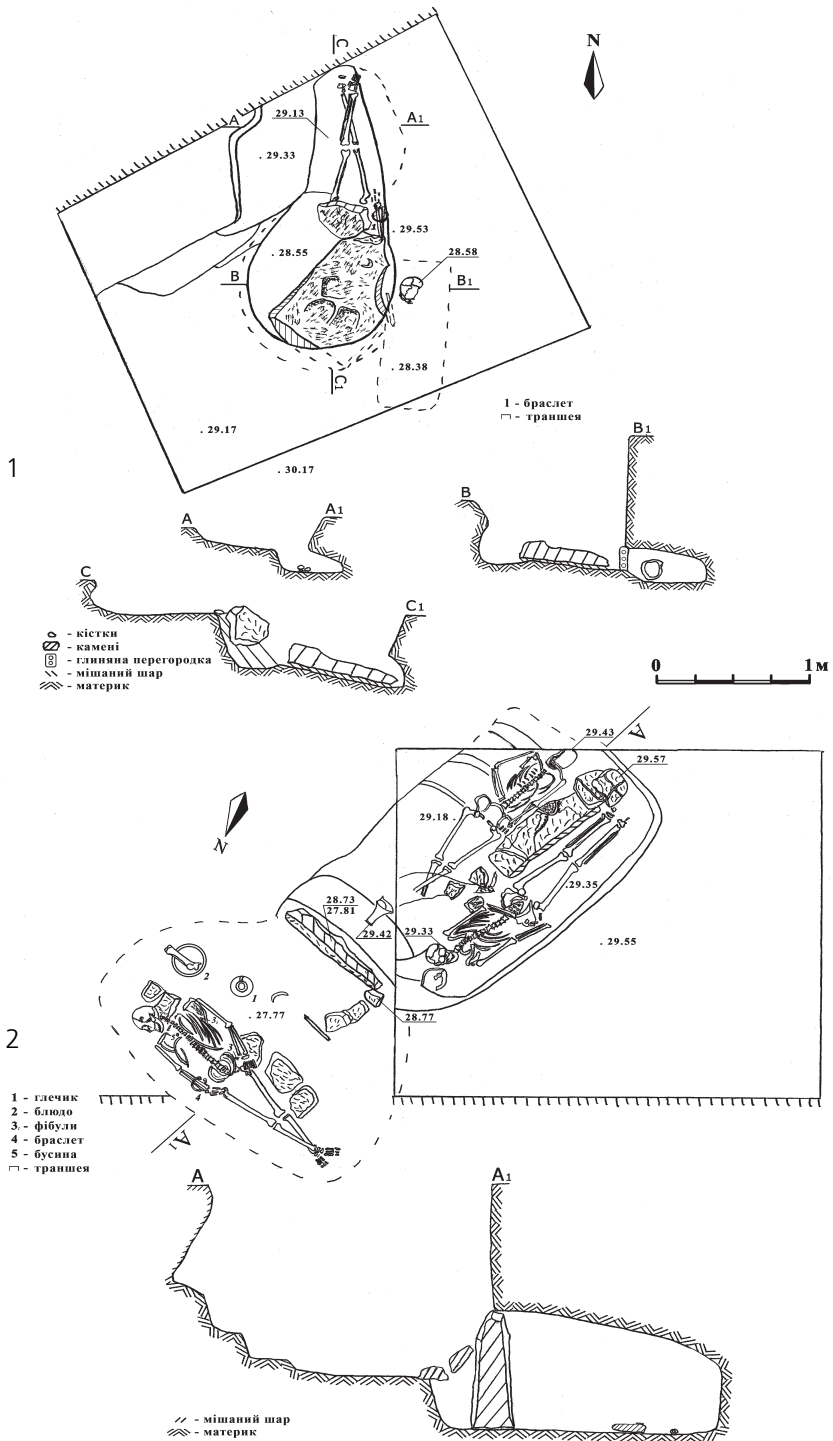

Рис. 1. Плани поховань П-2, 2а (1) та П5а, б, в (2) зі слідами повторних ритуальних вторгнень (креслення автора)
 Fig. 1. Plans of graves P-2, 2a (1) and P5a, b, (2) with traces of repeated ritual intrusions (author's drawings)

0,15–0,2 м). Окремо слід відзначити — що в подальшому буде траплятися — відсутність колінних чашечок в уцілілій північній частині поховання.

Виходячи з конструкції та заповнення поховання, можна припустити наступну, найбільш вірогідну послідовність дій. Спочатку це була стандартна неглибока підбійна могила, в яку через деякий час було скоєно повторне вторгнення. В її південній частині був виритий «колодязь», на дні якого в східній частині була споруджена ніша за віссю Північ-Південь, в яку був покладений череп без нижньої щелепи, з попередньо відбитою лівою лицьовою стороною. Показово, що череп поклали лицьовою стороною на південь, в місці, де він повинен був знаходитися, якщо б у цій ніші лежав цілий скелет. Згодом перед спуском у нішу спорудили вертикальну глиняну перегородку. Кістки тулуба, перемішані під час спорудження «колодязя», залишили в хаотичному стані перед її входом і накрили масивною плитою з трьома, вірогідно, неприродними заглибленнями (вівтар²). Іншу частину поховання, на тепер уже сформованій сходиці, не чіпали (окрім колінних чашечок?) та відокремили від «колодязя» невеликим камінням.

Об'єкт № 4: розміри ями $2,8 \times 1,8$ м, глибина — 2,8 м. Заповнення поховання — мішаний суглинок. Яма трапецієвидної форми з закругленими кутами та витягнута за віссю Північний Захід — Південний Схід. На дні знайдено камінь. В південному куті, на приступку, зафіксований розтщований череп, поряд — камінь ($0,35 \times 0,18$ м), який, можливо, був використаний в якості підручного матеріалу для виконання цього обряду.

Поховання № 4, 4а: розташовано впритул до об'єкта № 4. Форма ями залишилася невідомою, оскільки впиралася в борт розкопу. Заповнення — мішаний суглинок. Судячи з глибини — 2,8 м — це був склеп. На дні ями окремо зафіксовано тільки череп. Вірогідно, під час виконання обряду він був викинутий та відкинутий в сторону.

Поховання № 5, 5а, 5б, 5в: витягнута за віссю Північ-Південь. Розмір: $2,2 \times 1,4$ м. В П-5, 5а зафіксовано 2 кістяки: чоловічий та жіночий, розділені кам'яним закладом (рис. 1: 2). Жіночий кістяк орієнтований головою на північ, права рука витягнута, ліва — під нахилом на тазу, ноги витягнуті. Чоловічий — орієнтований на південь, ліва рука витягнута, права — під нахилом на тазу, ноги схрещені в гомілках (ліва на правій). Загальна довжина жіночого кістяка — 1,7 м, чоловічого — 1,75 м. Чоловічий кістяк лежав нижче жіночого на 0,2 м, оскільки жіночий лежав на приступку могили. Біля жіночого черепа був знайдений ще один окремо розташований череп, який зберігся наполовину.

Перегородка між цими похованнями складалася з 4 середніх, які лежали під нахилом у сторону П-5а (на захід), та декількох невеликих каменів. Найбільший серед них ($0,7 \times 0,3 \times 0,05$ м) лежав у центрі. Заповнення П-5, 5а — світло-коричневий гумусований суглинок.

Ці поховання перекривали дромос склепу зі сходишками. Заповнення дромосу — мішаний суглинок. В заповненні знайдено: бронзову пряжку, фрагменти (горло та ручки) красноглиняної пізньоераклейської амфори та денце ліпної посудини. На глибині 2,5–2,6 м від рівня денної поверхні знайдено розвал каменів середніх розмірів ($0,4 \times 0,3 \times 0,15$ м), під якими був знайдений вхід до камери, перекритий масивною стелою ($0,9 \times 0,7 \times 0,25$ м), що стояла на ребро.

Перед закладним каменем — скупчення частково обпалених людських кісток (дитини?), яким для повного анатомічного складу не вистачало тільки черепа. Можна припустити, що саме він окремо лежав в П-5.

В самій камері був знайдений чоловічий кістяк, орієнтований на схід, права рука — витягнута (на ній — бронзовий браслет), ліва — під нахилом біля тазу, ноги схрещені в гомілках (права на лівій). Біля зап'ястя руки та в грудній клітці зафіксовані запчастини лучкових фібул. Під лівою стороною похованого розташовувалася низка каменів (а саме 5, розмірами $0,2 \times 0,15 \times 0,05$ м). Поряд із кістяком, в 0,25 м на південь від черепа, знайдено чорнолощене блюдо з кісткою свійської тварини, трохи вище від нього, в 0,15 м на захід — глечик сарматського типу. Загальна довжина кістяка — 1,7 м. В грудній частині знайдена сердолікова бусина. Череп лежав на правому боці.

У похованого відсутні надколінники. Під час розчистки зафіксовані залишки дерев'яної труни, в якій лежав похований. Датування комплексу за фібулами та браслетом — I ст. н. е.

Достовірно визначити послідовність дій під час виконання обряду (обрядів?) в цьому склепі складно. Однак схоже, у П-5 незначне вторгнення було (відсутність колінних чашечок та порушення кісток у грудній клітці). Певно, згодом над дромосом склепу закладено парне чоловіче та жіноче поховання, де, поряд із жіночим кістяком було окремо покладено дитячий (?) череп із відбитою лицьовою стороною (інші дитячі кістки, частково обвуглені, хаотично поклали перед закладною плитою камери). Кістки ніг чоловічого кістяка просіли під насипаною в дромос землю. Знову необхідно відзначити відсутність колінних чашечок в обох похованнях, а у жіночого, на додаток, і фаланг стоп, що дозволяє припустити ще одне повторне вторгнення, але вже в поховання над дромосом склепу. Певно, в уваленні групи людей, яка виконувала цей обряд, померлий із навмисно пошкодженими кінцівками вже не міг повернутися та нашкодити живим [10, с. 417–424].

Особливо на некрополях виділяються черепи з відбитими лицьовими сторонами: П-21 на могильнику поселення Миколаїв-6, П-2а, П-5б та розчавлений череп на сході могили об'єкта № 4 на могильнику біля МОКМ «Старофлотські казарми».

Згідно з віруваннями багатьох народів, лицьова сторона — вмістилище людської душі, а сам череп — божественне сховище полові відроджуючої сили [11, с. 131]. Але достовірно стверджувати, який зміст вкладали в ритуал із навмисним пошкодженням черепа важко. Можливо, подібними діями душу хотіли остаточно визволити з залишків тіла. Із джерел та досліджень відомо про ритуальні дії з черепами у сарматів [12, с. 380–392], а безпосереднє знищення черепа — не рідкість у поховальній традиції різних народів [13, с. 98]. Традиції побудови окремих схованок-відсіків для черепів у похованнях та ритуальні дії з ними відомі у фіно-угорських племен [14, с. 214].

Про вилучення людських залишків зі склепів «на шкоду живим» та особливе ставлення колдунів до лицьової частини покійних згадується в давньоримській літературі (Aen. Met. II. 20, 21). Про перетворення покійних у наділені надприродною силою істоти повідомляє давньогрецька письмова традиція [15, с. 26–27].

Нехарактерний для давньогрецького населення регіону, обряд знешкодження похованих, безумовно, простежується на некрополі поселення Миколаїв-6. Отже, на підставі викладеного можна припустити, мабуть, непересічний для Побужжя випадок — знешкодження двох розташованих поряд, розділених майже півтисячоліттям некрополів однією групою населення. Скоріш за все тією, що залишила могильник римського часу — сарматами. Знешкодження сусіднього могильника, вірогідно, було направлено на убереження нових хазяїв території від попереднього населення. Схожу ситуацію простежено в Подністров'ї [16, с. 48–49], а потурбовані поховання сарматів I ст. н. е. відомі на Північному Кавказі [17, с. 114–119].

Пропонуючи таку «імітаивну модель» [3, с. 87], необхідно зазначити, що в Подніпров'ї це не перший зафіксований випадок обряду знешкодження похованих у сарматського населення [18, с. 37–38; 19, с. 49]. Вірогідно, в Дніпро-Дністровському межиріччі в перші сторіччя н. е. він не був рідким явищем.

Ритуально зруйновані та вторинні поховання виділено в ямній [20, с. 324–345; 21, с. 48–60], катакомбній [22; 23, с. 7–23], зрубній [24, с. 300–303], білозерській [25, с. 183–192], черняхівській [26, с. 194–199; 27, с. 65–69; 28, с. 112–113; 29, с. 36–37; 30, с. 125–152; 31, с. 49–60], вельбарській [32, с. 158–159] і салтово-маяцькій [3, с. 10; 33, с. 62; 34, с. 98–114; 35, с. 193–210; 36, с. 80–88] культурах, у аланів Передкавказзя [1], германців [37, с. 207–213], монголів [38, с. 119–121, 129], населення середньовічного часу Окско-Сурського межиріччя [2] та Прикам'я [39, с. 65–80], населення східноєвропейського лісостепу скіфського часу [40, с. 181–200] та Вірменського нагір'я [41, с. 80–93], в юхнівській культурі [42, с. 66–67], Нетайлівському [43, с. 49–65; 44,

с. 178–179; 45, с. 45–46], Моложському [46, с. 175, 181] могильниках та ін. Окремо для Нижнього Побужжя слід виділити ольвійський некрополь, де за більш ніж 100 років досліджень відома значна кількість потурбованих поховань¹, серед яких, безумовно, є зруйновані з ритуальною метою.

Труднощі розуміння сучасною людиною сприйняття пращурами загробного світу та пошук значення окремих деталей поховальної обрядності через «криве дзеркало» археологічних фактів, враховуючи складність ритуальних аспектів у різних народів [див. напр.: 47, с. 33–51], надає широкий простір для домислів у реконструкціях міфологічних уявлень конкретних суспільностей, етносу, археологічної культури тощо. Але факт повторних вторгнень у поховання і, як результат, часткова або повна руйнація останків людей без вилучення супроводжуючих предметів, безумовно свідчить про ритуальну спрямованість таких дій. В той же час слід прискіпливо ставитися до будь-яких незначних руйнувань в похованнях, оскільки не потрібно виключати природній фактор їх утворення.

Враховуючи просторовість ареалу фіксації цього обряду та часовий діапазон існування, витоки його масового розповсюдження, вірогідно, слід шукати у кочових племен території Євразії рубежу ер, що, зокрема, простежується у сарматського та черняхівського населення Придніпров'я на наведених прикладах.

Отже, обряд знешкодження похованих характерний для деяких груп населення Північно-Причорноморського регіону перших сторіч н. е., що надалі, за пильного підходу в дослідженнях [1; 48, с. 146–155], дозволить виділяти його серед безлічі потурбованих поховань різночасового хронологічного відрізка в Нижньобузькому регіоні.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зайцева О. В. Погребения с нарушенной анатомической целостностью костяка: методика исследования и возможности интерпретации: автореферат дис. ... канд. ист. наук. — Новосибирск, 2005.
2. Осипова Т. В. Погребения с разрушенными костяками в средневековых могильниках Окско-Сурского междуречья: автореферат дис. ... канд. ист. наук. — Ижевск, 2006.
3. Флеров В. С. Аланы Центрального Предкавказья V—VIII веков: обряд обезвреживания погребенных. — М., 2000.
4. Смирнов А. И., Ивченко А. В., Горбенко К. В. Исследования на могильнике позднеклассического времени в г. Николаев // АДУ 2011 р. — К., 2012.
5. Смирнов А. И. Александровский — новый могильник хоры Ольвии в г. Николаев // Древности Северного Причерноморья III—II вв. до н. э. — Тирасполь, 2012.
6. Смирнов А. И., Козленко Р. А., Ивченко А. В. Новый некрополь римского времени в г. Николаев // АДУ 2011 р. — К., 2012.
7. Снытко И. А. Новый античный памятник в Нижнем Побужье // Проблемы исследования Ольвии. — Парутино, 1985.
8. Крыжицкий С. Д., Буйских С. Б., Отрешко В. М. Античные поселения Нижнего Побужья (археологическая карта). — К., 1990.
9. Аксенов В. С. Новые материалы к постпогребальной обрядности аланского населения Подонцовья (по материалам Верхне-Салтовского IV катакомбного могильника) // Салтово-маяцька археологічна культура: 110 років від початку вивчення на Харківщині. — Х., 2011.
10. Мингалев В. В. Некрофобия как транскультурное явление в эпоху великого переселения народов // Взаимодействие народов Евразии в эпоху великого переселения народов. — Ижевск, 2006.

¹ Завдячую за це повідомлення керівника археологічних досліджень ольвійського некрополя А. В. Івченко.

11. *Иванов В.* Дионис и прадионисийство. — СПб., 1994.
12. *Перерва Е. В., Лукьяшко С. И.* О семантике обряда скальпирования у ранних сарматов // Погребальный обряд ранних кочевников Евразии. Материалы и исследования по археологии юга России. — Ростов-на-Дону, 2011. — Вып. 3.
13. *Медникова М. Б.* Обращение с головой умершего: погребальная практика древности по данным палеоантропологии // КСИА РАН. — 2010. — Вып. 224.
14. *Дмитриев С. В.* Тема отрубленной головы и политическая культура народов центральной Азии (общеазиатский контекст) // Стратум: структуры и катастрофы. Сборник символической индоевропейской истории. — СПб., 1997.
15. *Белушов А. В.* Почему Протесилай? Героика Флавия Филострата и воскресший герой // Индоевропейское языкознание и классическая филология — XII. — СПб., 2008.
16. *Воронятов С. В.* Погребения сарматской знати в междуречье Южного Буга и Днестра (вторая половина I — начало II в. н. э.) // Погребальный обряд ранних кочевников Евразии. Материалы и исследования по археологии юга России. — Ростов-на-Дону, 2011. — Вып. 3.
17. *Абрамова С. А.* Новые погребения сарматского времени из Кабардино-Балкарии // СА. — 1968. — № 3.
18. *Махно Е. В.* Розкопки пам'яток епохи бронзи та сарматського часу в с. Усть-Кам'яніцї // АП. — 1960. — Т. 9.
19. *Рикман Э. А.* Этническая история населения Приднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры. — М., 1975.
20. *Агульников С. М., Попович С. С.* Обряд демембрации в ямной культуре Пруто-Днестровского междуречья // Проблемы охраны и изучения памятников археологии степной зоны Восточной Европы. — Луганск, 2010.
21. *Богданов С. В.* Парные погребения древнеямной культуры с расчлененными костяками // Археология Волго-Уральских степей. — Челябинск, 1990.
22. *Мельник В. И.* Особые виды погребений катакомбной общности. — М., 1991.
23. *Небрат С. Г.* Вторичные погребения ингульской катакомбной культуры // Донецкий археологічний збірник. — 2013. — № 17.
24. *Усачук А. Н., Подобед В. А., Полидович Ю. Б., Цимиданов В. В.* Раскопки кургана на территории аэропорта города Донецк // АДУ 2008 р. — К., 2009.
25. *Агульников С. М.* Некоторые особенности погребального обряда Белозерской культуры Северо-Западного Причерноморья // Индоевропейская история в свете новых исследований. — М., 2010.
26. *Елпашев С. В.* Разрушенные погребения черняховской культуры // Stratum + Петербургский археологический вестник. — СПб.; Кишинев, 1997.
27. *Кияшко А. Г.* «Пограбовані» поховання черняхівської культури // Магістеріум. НаУКМА. — 2011. — Вип. 45. Археологічні студії.
28. *Магомедов Б. В.* Могильник у городища Городок на Южном Буге // Памятники древних культур Северного Причерноморья. — К., 1979.
29. *Магомедов Б. В.* Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья. — К., 1987.
30. *Петраускас О. В.* Разрушенные погребения на могильниках черняховской культуры Поднепровья: анализ археологической культуры // Від венеців до Русі. — К.; Х., 2014.
31. *Сымонович Э. А.* Магия и обряд в черняховскую эпоху // СА. — 1963. — № 1.
32. *Могильников В. А.* Погребальный обряд культур III в. до н. э. — III в. н. э. в западной части балтийского региона // Погребальный обряд племен Северной и Средней Европы в I тыс. до н. э. — I тыс. н. э. — М., 1974.
33. *Аксенов В. С.* К вопросу об обряде обезвреживания погребенных у аланского населения салтовской культуры // Проблемы истории и археологии Украины. Тез. докл. научн. конференции. — Х., 1999.
34. *Аксенов В. С.* Обряд обезвреживания погребенных в Верхне-Салтовском и Рубежанском катакомбных могильниках салтово-маяцкой культуры // РА. — 2002. — № 3.

35. Аксенов В. С. К вопросу интерпретации разрушенных скелетов в катакомбных захоронениях салтово-маяцкой культуры // Древности, 2013: Харьковский историко-археологический ежегодник. — X., 2013. — Вып. 12.
36. Плетнева С. А. От кочевий к городам (салтово-маяцкая культура) // МИА. — 1967. — № 142.
37. Мончинска М. Страх перед умершими и культ мертвых у германцев в IV—VII вв. н. э. (на основании так называемых погребений специфического обряда) // Stratum + Петербургский археологический вестник. — СПб.; Кишинев, 1997.
38. Дробышев Ю. И. Похоронно-поминальная обрядность средневековых монголов и ее мировоззренческие основы // Этнографическое обозрение. — 2005. — № 1.
39. Коренюк С. Н., Мельничук А. Ф., Перескоков М. Л. Погребальный обряд поздней части Мокшинского могильника в Среднем Прикамье (по материалам раскопок 1994 г.) // Вестник Пермского университета. — 2011. — № 1 (15).
40. Гречко Д. С. Об особах видах погребений у населения восточноевропейской Лесостепи VII—IV вв. до н. э. // Древности, 2014–2015: Харьковский историко-археологический ежегодник. — 2015. — Вып. 13.
41. Худавердян А. Ю., Деведжян С. Г., Еганян Л. Г. Способы обращения с телами умерших в памятниках Ширакаван и Лори Берд (Армения) (по данным палеоантропологии) // Вестник археологии, антропологии и этнографии. — 2013. — № 4 (23).
42. Каравайко Д. В. Памятники юхновской культуры Новгород-Северского Полесья. — К., 2012.
43. Аксенов В. С. Повторное проникновение в захоронения Нетайловского грунтового могильника салтовской культуры — миф или реальность? // Дриновський збірник. — X.; Софія, 2012. — Т. 5.
44. Жиронкина О. Ю., Крыганов А. В., Цитковская Ю. И. О погребениях Нетайловского могильника со следами повторного проникновения (по раскопкам 1994 г.) // Древности, 1995: Харьковский историко-археологический ежегодник. — X., 1995.
45. Комар А. В. К вопросу о процедуре обряда «обезвреживания покойников» в Нетайловском могильнике // Восточнославянский мир Днепро-Донского междуречья и кочевники южнорусских степей в эпоху раннего средневековья. — Воронеж, 2008.
46. Малюкевич А. Е. Обряд захоронения детей на памятнике римского времени Молога II // КСОО. — Одесса, 2008.
47. Косарев М. Ф. Мировоззренческие аспекты традиционной погребальной обрядности (по сибирским материалам) // КСИА РАН. — 2010. — Вып. 224.
48. Кузьмин Н. Ю. Ограбление или обряд? // Реконструкция древних верований: источники, метод, цель. — СПб., 1991.

Резюме

Козленко Р. О. Ритуально зруйновані поховання античного часу в Нижньому Побужжі

Аналізується низка зруйнованих у давнину поховань класико-елліністичного та римського часу з деяких некрополів Нижнього Побужжя. На різних прикладах демонструється ритуальна спрямованість повторного вторгнення в могили з метою «знешкодження» похованих. Доводиться практикування цього ритуалу представниками середньо-сарматської культури. Крім того, висувається версія вторгнення окремих груп населення регіону римського періоду в більш ранні поховання розташованого поряд некрополя класико-елліністичного часу.

Ключові слова: поховання, ритуал, обряд знешкодження, пізній класичний період, елліністичний період, сарматська культура, черняхівська культура.

Резюме

Козленко Р. А. Ритуально разрушенные погребения античного времени в Нижнем Побужье

Анализируется ряд разрушенных в древности погребений классико-эллинистического и римского времени с некоторых некрополей Нижнего Побужья. На разных примерах демонстрируется ритуальная направленность повторного вторжения в могилы с целью «обезвреживания» погребенных. Доказывается практикование данного ритуала представителями средне-сарматской культуры. Кроме того, выдвигается версия вторжения отдельных групп населения региона римского времени в более ранние погребения расположенного рядом некрополя позднего классического — эллинистического времени.

Ключевые слова: погребение, ритуал, обряд обезвреживания, поздний классический период, эллинистический период, среднесарматская культура, черняховская культура.

Summary

R. Kozlenko. Ritually Destroyed Burials of Antiquity Time in Lower Bug Region

An analysis is made of a number of burials of the Classical-Hellenistic and Roman period that were destroyed in ancient times in some necropolises of the Lower Bug region. Various examples demonstrate the ritual direction of the repeated invasion of the graves in order to "neutralize" the buried. It is proved that this ritual is practiced by representatives of the Middle Sarmatian culture. In addition, there is a version about the invasion of certain groups of the population of the Roman period into the earlier burials of the nearby necropolis of the late Classical-Hellenistic time.

Key words: burial, ritual, ceremony of neutralization, late Classic period, Hellenistic period, Middle Sarmatian culture, Chernyakhov culture.

